

Překlad konstrukcí *sans* + infinitiv v díle Borise Viana *Pěna dní*

Lucie Bergerová

Dle Skaličkovy jazykové typologie (Čermák, 2004, s. 478–490, 497–504) patří čeština do rozdílné skupiny než jazyk francouzský, v češtině převažuje typ flektivní. Na rozdíl od francouzštiny má čeština sklon k syntetickému vyjadřování. Vysoký syntetismus se projevuje kumulací funkcí v segmentu slova tradičně označovaném jako „koncovka“, kongruencí, dále např. sklonem k fúzi mezi gramatickou a lexikální složkou slova. Čeština má také relativně volný slovosled. Francouzština bývá řazena k jazykům analytickým využívajícím k vyjádření gramatických funkcí především formálních slov a pevného slovosledu. Francouzština na syntakticky kompenzuje to, co je v češtině vyjádřeno morfologicky.

Vzájemné porovnání jazykových systémů různých jazyků, a to nejen českého a francouzského, ukazuje, že žádné jazyky na světě nejsou ideálně izomorfní – využívají různých prostředků k vyjádření jazykových funkcí a mimojazykového světa. Stejná skutečnost se vytváří jinými prostředky s odlišnými funkcemi, což může činit jisté potíže při převodu z jednoho jazyka do druhého (Vilíkovský, 2002, s. 11). Překladatel pak musí využít všech možností cílového jazyka a najít ekvivalent odpovídající významu v jazyce, z něhož překládá, funkční prostředky se mohou lišit (Vilíkovský, 2002, s. 24).

Náš článek se zaměří na překlad francouzských konstrukcí prepozice *sans* s infinitivem. Francouzská lingvistika (Grevisse – Goosse, 2011, s. 980) řadí infinitiv ke slovesným způsobům nepersonálním; infinitiv nevyjadřuje ani osobu, ani číslo, časově však určen být může. Francouzský infinitiv ve spojení s předložkou plní především svou sekundární funkci, může mít ve větě různou větněčlenskou platnost. Význam konstrukce je motivován nejen lexikálním významem verba v infinitivu, ale i sémantickým příznakem prepozice, která ho doprovází. Infinitivy se spolu s gerundií a participií užívají jako prostředky syntaktické kondenzace, ve francouzštině vytváří často užívané polovětné konstrukce.

V češtině nenalezneme překladový poměr $A = A$, neexistuje žádná vazba konstrukce prepozice a infinitivu. Vztah $B = 0$ musí být nahrazen v rámci systému českého jazyka (Levý, 1963, s. 71). Možnosti překladu budou předvedeny na románu Borise Viana *Pěna dní* přeloženém Svatoplukem Horečkou. Jelikož

existuje pouze jeden překlad, nemáme možnost srovnání více překladatelských řešení. Při hodnocení překladu *Pěny dní* se budeme opírat především o tzv. „funkční stylovou ekvivalenci“, jak ji postuloval např. Jiří Levý (Levý, 1963), Dagmar Knittlová (Knittlová, 2003) nebo Ján Vilikovský (Vilikovský, 2002).

V článku se seznámíme se základními informacemi o francouzštině z typologického hlediska, o francouzských verbech, infinitivu a polovětných konstrukcích. V praktické části práce se budeme věnovat konkrétně vazbám prepozice *sans* s infinitivem – na příkladech z *Pěny dní* budeme dokládat, jakým způsobem lze tuto konstrukci kompenzovat. Uvedené příklady se pokusíme zhodnotit z translátologického a funkčního hlediska. Pro účely našeho článku využijeme posledního vydání *Pěny dní* z roku 2011.

1 Stručná typologická charakteristika francouzštiny

Rozdílné jazyky řeší své komunikační potřeby různým způsobem, jak konstatuje Šabršula (1966, s. 6) při porovnání češtiny a francouzštiny z typologického hlediska: „Některé jazyky mají bohatou morfologii (např. velké množství pádů, morfologicky vyjadřují vidy apod.), jiné jazyky mají morfologii chudší, ale jejich sdělovací funkce tím netrpí: to, co je v jednom jazyce vyjádřeno morfologicky, může být v jiném jazyce vyjádřeno syntakticky, např. slovosledem může být v některých jazycích signalizován podmět a předmět ve větě.“

Dle Skaličkovy jazykové typologie (Čermák, 2004, s. 478–490, 497–504) převládá ve francouzském jazyce typ analytický. Francouzština obsahuje mnoho pomocných sysémantických slov vyjadřujících mluvnické hodnoty. Častá je lexikální homonymie a polysémie. Morfologie se prolíná se syntaktickým plánem, proto je slovosled francouzštiny, na rozdíl od češtiny, pevný a jasně daný, je tzv. gramatikalizovaný. Slovosled francouzského jazyka můžeme dle Taraby (2011, s. 241) označit za progresivní. Východiskem větné perspektivy je podmět, za kterým následuje přísudek a poté rozvíjející větné členy – tento stav platí především pro oznamovací větu, u vět tázacích, rozkazovacích apod. dochází k modifikacím. Slovosledem a pomocnými slovy, mezi něž patří i prepozice, se ve francouzštině vyjadřují gramatické kategorie.

Z uvedené charakteristiky vyplývá, že při překladu konstrukcí prepozice a infinitivu je překladatel nucen využít rozdílných vyjadřovacích prostředků cílového jazyka, aby vytvořil nejbližší funkční stylový ekvivalent k jazyku originálu.

2 Francouzská verba

„Le verbe est un mot qui se conjugue, c'est-à-dire qui varie en mode, en temps, en voix, en personne et en nombre.“ (Grevisse – Goosse, 2011, s. 979) Francouzské verbum jako slovní druh vyjadřuje proces, děj nebo stav vztahující se k nějakému subjektu nebo objektu. Verbum ve funkci predikátu tvoří stejně jako v češtině základ francouzské věty, tzv. predikační jádro. Verbum však nena- lezneme pouze ve své primární funkci predikátu, ale může být také subjektem, objektem, atributem, adverbiem či doplňkem. Tyto sekundární funkce plní pře- devším neurčité tvary francouzského verba (Taraba, 2011, s. 111–115).

Francouzština slovesné způsoby (les modes) dělí¹ na *personnels* a *non person- nels* podle toho, jestli můžou měnit gramatickou osobu. Mezi *modes personnels* patří indikativ, imperativ a konjunktiv, nalezneme je především v primární ver- bální funkci jako predikát. Mezi *modes non personnels* se řadí participium, infinitiv a gerundium, plní sekundární funkce verba (Grevisse – Goosse, 2011, s. 980). Dle *Le bon usage* (Grevisse – Goosse, 2011, s. 979) zahrnují „les modes“ formy verba podle typu věty, v níž se nacházejí. Každý ze způsobů obsahuje určitý počet slovesných tvarů vyjadřujících postoj mluvčího vzhledem ke skutečnosti, zobra- zuje rozdílný způsob zohlednění procesu. Modus verbi však nelze ztotožňovat se syntaktickou modalitou, a to ze dvou důvodů: tvary infinitivu a participia nema- jí samy o sobě příznak modality; stejná modalita může být vyjádřena různými mody a různými větnými strukturami (Riegel – Pellat – Rioul, 2004, s. 287–288).

V *Grammaire méthodique du français* (Riegel – Pellat – Rioul, 2004, s. 288) nalezneme tuto definici slovesného modu: „Avant de s'égarer dans les multiples effets de sens liés aux modalités, mieux vaut partir d'un point de vue morpholo- gique et définir les modes comme des séries de formes.“

Francouzština má rozsáhlejší systém slovesných časů než čeština (např. pět užívaných minulých časů, tři budoucí,...), vyskytují se v ní tvary syntetické i ana- lytické. Ve francouzštině nalezneme souslednost časovou. Zajímavostí je, že se při ní do mluveného jazyka dostávají tvary označované jako knižní, v mluveném jazyce nepříliš frekventované. Dle Šabršuly (1963, s. 5) francouzština disponuje dvěma verbálními systémy, jedním pro psaný jazyk a druhým pro mluvený.

2.1 Infinitiv ve francouzštině

Infinitiv ve francouzštině pojmenovává slovesný děj bez ohledu na osobu a číslo, je však schopen omezeně vyjádřit čas. Dělíme ho na infinitiv přítomný

¹ Le Bon usage užívá označení *personnel* / *conjugué*, *impersonnel* / *non conjugué*. Fran- couzská mluvnice a Larousse tyto funkce nevydělují.

a minulý². Čas vyjádřený infinitivem však nelze chápat absolutně (je relativní), závisí na čase hlavního predikačního jádra, doplnění slovesa nebo na čase vyjádřeném adverbium. Infinitiv může následovat po verbu v jakémkoliv čase; infinitiv přítomný pak vzhledem k primární predikaci vyjadřuje buď současnost, následnost dějů (Taraba, 2011, s. 112) nebo nedokončenost (Chavalier, 1964, s. 370), infinitiv minulý předčasnost (Taraba, 2011, s. 112), či dokončenost (Chevalier, 1964, s. 373). Infinitiv může být užit v aktivu i pasivu (pouze u předmětových sloves).

Infinitiv je syntakticky nesamostatná forma v tom smyslu, že nemůže být centrem věty, aniž by se opíral o jinou slovesnou formu. Dle Šabršuly (1964, s. 65) je infinitiv schopen různými modifikujícími opisy s jiným verbem vyjádřit nejen čas, ale i Aktionsart, faktitivnost, modalitu a „aspect“³. Nositelem těchto aktualizačních (a také kongruenčních) kategorií se stává verbum finitum, jenž se v tomto spojení oslabuje lexikální význam a vytváří s infinitivem analytický predikát.

Infinitiv nalezneme často ve funkci substantiva, kdy vyjadřuje subjekt, objekt, atribut nekongruentní nebo doplněk, a tak se v některých případech stává částí verbonominálního predikátu. Jeho syntaktická funkce je verbální, nebo substantivní (Šabršula, 1964, s. 13).

Francouzský infinitiv se může také vázat s celou škálou prepozic nebo s tzv. „introduceur“, pak bývá vymezován nejenom jako součást predikátu, ale má funkci francouzských „compléments“. V pozici rozvíjejícího větného členu může plnit úlohu polovětné konstrukce. Spojení prepozice s infinitivem se vyskytuje častěji než užití infinitivu samotného.

² Označení infinitiv přítomný (syntetický tvar) a minulý (analytický tvar) se objevuje ve Francouzské mluvnici, v *Le Bon usage* a u Taraby. Označení minulý infinitiv vyplývá z jeho formy – skládá se z pomocného slovesa *avoir* nebo *être* a minulého participia. Larousse užívá označení „simple“ (tvar syntetický) a „composé“ (tvar analytický). Šabršula upřednostňuje označení infinitiv prostý (syntetický tvar) a rezultativní (analytický tvar). My se přidržíme nejvíce vžitého označení – přítomný a minulý infinitiv.

³ Ve francouzských gramatikách není této problematice věnováno příliš mnoho prostoru. Larousse a *Le bon usage* se o problematice tzv. „aspect“ pouze zmiňují. Francouzská mluvnice užívá označení *vid*. Uvádí, že slovesa ve francouzštině nejsou z hlediska vidu tak často rozlišována jako v češtině. Francouzská mluvnice aplikuje českou vidovou opozici na francouzský slovesný systém (např.: dokonavost = *passé composé* nebo *passé simple*, nedokonavost = *imparfait*) stejně jako Šabršula. Dle *Grammaire méthodique du français* můžeme verbální procesy sledovat ze dvou perspektiv, a to z hlediska času a aspektu. Verbum vyjadřuje aspekt bez ohledu na chronologii. Jako kategorie „aspect“ se rozlišuje *progrese*, *ukončenost/neukončenost*, *dokonavost/nedokonavost*, *nedokončenost/dokončenost*, *počátek/konec děje*, *jednorázová/opětná akce*.

2.1.1 Infinitivní polovětné konstrukce

Ve francouzštině hovoříme o polovětné konstrukci v případě, že se na primární predikativní jádro připojuje sekundární predikace jako rozvíjející člen, která si zachovává bezprostřední vazbu na gramatický čas a způsob primárního predikativního jádra (Taraba, 2011, s. 252). Ve francouzštině jsou tyto začleněné predikace vyjádřeny především gerundii, participii a infinitivními konstrukcemi.

Infinitivní polovětné konstrukce lze definovat jako zapuštění jedné věty do druhé, přičemž predikace matriční věty je považována za primární, predikace začleněné věty za sekundární. V syntaktické rovině se pak toto sloučení jeví jako kondenzované vazby. Začleněné predikace infinitivní mohou plnit funkci všech větných členů, zároveň však jejich hranice překračují a stávají se součástí souvětí s matriční větou. Tyto infinitivní začleněné predikace hojně nalezneme ve všech funkčních stylech současné francouzštiny a využívají se značně variabilně (Taraba, 2011, s. 255). Pokud bychom překládali z češtiny do francouzštiny, mohou nám tyto vazby nahrazovat české předložkové pády (Priesolová, 2006, s. 107).

Od polovětných infinitivních vazeb však odlišujeme analytické slovesné tvary vyjadřující různé modální odstíny děje. Skládají se především z pomocného/polopomocného slovesa a plnovýznamového slovesa. Tyto složené slovesné tvary se však s prepozicí *sans* nevyskytují.

Můžeme si však položit otázku, jaký je rozdíl mezi začleněnou predikací a vedlejší větou infinitivní. Rozlišení, ve kterém z případů se jedná o vedlejší větu infinitivní a kdy o začleněnou predikaci, je značně obtížné kvůli nejednotné koncepci. Dle Marsaca (2006, s. 1) se gramatiky shodují pouze v tom, že se vedlejší věty infinitivní váží na verba percepce, a to bez předložky. Jelikož jsou vedlejší věty infinitivní bezpředložkovými konstrukcemi, vylučujeme je z našeho zkoumání.

3 Konstrukce prepozice + infinitiv

Prepozice ve francouzštině patří k neohebným slovním druhům a plní stejnou funkci jako v češtině. Ve výpovědích slouží k bližšímu vyjádření okolností, příčin, vztahů, závislostí apod. Spojení prepozice a příslušného slova, v našem případě infinitivu, vytváří tzv. předložkovou vazbu. Konstrukce prepozice a infinitivu se hojně vyskytují ve francouzských textech, staly se častým prvkem syntaktické kondenzace, jazykové ekonomie (Taraba, 2011, s. 255). Mohou také plnit různé větněčlenské funkce, a to jak pro infinitiv primární, tak sekundární.

„Těchto vazeb je ve francouzštině podobně jako v češtině velmi mnoho a hlavní úskalí při jejich osvojování spočívá v tom, že v četných případech se oba jazyky v užívání předložek liší. Přitom na jejich správném užití závisí zpravidla

význam (smysl) celé výpovědi (věty), popř. i celé promluvy.“ (Hendrich – Radina – Tláškal, 2001, s. 484)

V případě prepozice se jedná o synsémantický, nesamostatný slovní druh, avšak každá prepozice nese jeden či více sémantických příznaků. Komplexní význam získávají až ve spojení s autosémantickým slovním druhem (Riegel – Pellat – Rioul, 2004, s. 371). Výjimku tvoří tzv. „les prépositions vides“, jejichž funkce je především syntaktická a jejichž základní význam je stěží odvoditelný. Těmi se však v tomto článku zabývat nebudeme.

3.1 Překlad konstrukcí prepozice *sans* + infinitiv v díle Borise Viana Pěna dní

Jelikož nejsou žádné jazyky na světě izomorfní, musí překladatel při překladu mezi francouzštinou a češtinou nahradit možné odlišnosti plynoucí z typologických rozdílů obou jazyků. V případě zkoumané vazby neexistuje v češtině překladový vztah $A = A'$, ale $B = 0$, prostředky výchozího jazyka v cílovém chybějí (Levý, 1963, s. 71). V následujících kapitolách se již prakticky zaměříme na způsoby překladu konstrukce *sans* + infinitiv a pokusíme se ukázat, jak může být v rámci českého jazykového systému kompenzována.

V teoretické translatické rovině se tato práce opírá o teorii funkční stylové ekvivalence, kterou se zabývali například Jiří Levý, Dagmar Knittlová a Ján Vilikovský. Teorie funkční stylové ekvivalence vychází z předpokladu, že žádné jazyky na světě nejsou izomorfní (Vilikovský, 2002, s. 11), překladatel musí při své práci kompenzovat rozdíly mezi originálem a cílovým jazykem. Nejen odlišnosti, ale také shody mezi jazyky se staly cílem zkoumání této teorie překladu (Levý, 1963, s. 25), již můžeme označit za lingvistickou a jež vychází z předpokladu, že stejná mimojazyková realita může být vyjádřena každým přirozeným jazykem. Jazyky se však liší v tom, jakým způsobem právě tuto mimojazykovou realitu zobrazují (Vilikovský, 2002, s. 11). Úkolem překladatele není reprodukovat jazykové prostředky, ale kontextově relevantní informaci obsaženou v původním textu a její vztah k objektivní realitě, přičemž musí být zachována její invariantnost. Hodnotícím prvkem překladu se pak stává adekvátní reprodukce originálu (Levý, 1963, s. 82–86).

3.1.1 Konstrukce *sans* + infinitiv

Prepozice *sans* má ve francouzštině dosti jednoznačný význam, ve spojení s infinitivem se však vyskytuje s menší četností než např. prepozice *pour* a *de*. Pokud bychom přistoupili k nahrazení této prepozice českým shodným slovnědruhovým ekvivalentem, nahradili bychom ji *bez*. Dle *Mluvnice češtiny* 2 (1986, s. 199) *bez* neguje zahrnutost, což se shoduje s Tarabovým (2011, s. 196–197) výkladem francouzského protějšku této předložky (nepřítomnost průvodních

okolností nebo jejich rušení, nástroj, prostředek, trvání vztahu, (ne)spoluúčast na ději, přípustkový význam).

Ve francouzštině pak ve spojení s infinitivem bývá její syntaktická funkce určována jako příslovečné určení způsobu (Hendrich – Radina – Tláskal, 2001, s. 408) nebo jako „attribut“ (Grevisse – Goosse, 2011, s. 1139). V češtině však ekvivalentní, *bez* + infinitiv, spojení není možné. Na následujících příkladech ukážeme, jak se dá *sans* + infinitiv přeložit do češtiny.

Uvedené příklady reprezentují způsoby Horečkova překladu. Pro ilustraci daného jevu vybíráme jeden, maximálně však dva příklady z původního Viano-va textu a Horečkova překladu. Jako první je vždy zařazen francouzský originál, po něm následuje český překlad.

Dále ve francouzském originálu kurzívou zdůrazňujeme konkrétní konstrukci, kterou zkoumáme. V českém textu pak kurzívou zvýrazňujeme překlad konstrukce.

3.1.1.1 Překlad větou v poměru slučovacím se záporným významem

Il leur fit un signe qu'ils ne virent pas et s'élança à leur rencontre, mais *sans tenir compte* du mouvement giratoire. (Vian, 2010, s. 20)

Zamával na ně, ale neviděli ho, a tak se jim rozjel naproti, aniž *bral zřetel* na stanovený směr jízdy. (Vian, 2011, s. 18)

Il recula avec précaution *sans le quitter* des yeux et saisit sur la table, derrière lui, une bouteille de fixateur à pastel. (Vian, 2010, s. 87)

Opatrně couvl, aniž *spustil* oči z Colina, a popadl ze stolu za sebou lahvičku fixativu na pastely. (Vian, 2011, s. 59)

Horečka přistoupil k přetransformování začleněné predikace na další větu. Aby zůstala zachována negace „přívodních okolností“, využil poněkud zastaralé spojky *aniž*.

Poměr mezi větami vyjádřenými spojovacím výrazem *aniž* je v českých gramatikách pojímám nejednotně pravděpodobně z důvodu archaičnosti spojky, u níž již došlo k setření původního významu. *Mluvnice češtiny* 3 (1987, s. 498–499) *aniž* označuje za spojku hypotaktickou (uvozuje vedlejší větu příslovečnou vyjadřující chybějící průvodní okolnosti, stejně tak i *Příruční mluvnice češtiny* (Grepl, 2012, s. 355)), může mít však příznak vylučovacího poměru. *Skladba češtiny* (Grepl – Karlík, 1998, s. 360) ji naopak považuje za parataktickou v poměru slučovacím se záporným významem. Právě toto souřadné spojení vět nalezneme v textu. Spojka *aniž* bývá přirovnávána ke spojce *ani*. Na rozdíl od *ani* však po *aniž* není nutné užít negace; *tenir compte* – *brát zřetel* a *quitter* – *spustit* (opustit) se vyskytují bez zápornky *ne*-.

Dle *Francouzské mluvnice* (Hendrich – Radina – Tláškal, 2001, s. 654) má prepozice *sans* + infinitiv ve větě funkci příslovečného určení. Pokud se subjekt infinitivu shoduje s podmětem věty, k níž se konstrukce váže, jedná se o vedlejší větu příslovečnou způsobovou. Jak již bylo zmíněno, pojetí vedlejší věty infinitivní se v gramatikách liší. Dle *Le bon usage*, či *La grammaire méthodique du français* bychom funkci konstrukce určili spíše jako „complément circonstanciel“ způsobu, nebo jako průvodní okolnosti děje (Grevisse – Goosse, 2011, s. 390–400).

V obou přeložených větách je, stejně jako ve francouzštině, zachována simultánnost dějů. Horečkovi se tedy povedlo vyjádřit charakter původního textu, a to jak negací zahrnutosti procesu, tak i souběžnost s ději v předcházejících propozicích.

3.1.1.2 Překlad pomocí hlavní věty v poměru slučovacím

– Alors, vous vous en allez *sans avoir dansé* une seule petite fois avec moi ? dit-elle. (Vian, 2010, s. 48)

„Tak vy odcházíte a ani jednou jste si se mnou *nezatančil*?“ (Vian, 2011, s. 34)

– J'ai usé, assura le sous-directeur, jusqu'à trois pots de colle de bureau *sans y parvenir*. (Vian, 2010, s. 202)

„Vypotřeboval jsem celé tři hrnce kancelářského lepidla a *nepodařilo* se mi to,“ ujistil ho náměstek. (Vian, 2011, s. 128)

Následující možnost překladu konstrukce *sans* + infinitiv je ekvivalentní k předchozím příkladům. Sekundární predikace je převedena na primární predikaci další věty, již můžeme dát na stejnou úroveň s výpovědí předcházející. Věty jsou v poměru slučovacím, nejčastěji je spojují konjunkce *a* a *ani*.

Nositелеm negativního příznaku ve francouzštině neseného prepozicí *sans* se v tomto případě však nestala spojka, ale nositelem záporu je verbum *nezatančil* v první propozici a *nepodařilo* se ve druhé. Důležitým faktorem pro užití tohoto způsobu překladu je především fakt, že se jedná o přímou řeč, kde by spojka *aniž* působila příznakově.

U následujících příkladů můžeme také porovnat, jak odlišně vyjadřuje „čas“ infinitiv přítomný a minulý. V první francouzské ukázce je užito infinitivu minulého, jenž vyjadřuje předčasnost děje vzhledem k primární predikaci (v češtině pak utvořeno opozicí prezentu a préterita). V druhé větě nalezneme infinitiv přítomný. Činnost vyjádřená polovětnou konstrukcí časově následuje po procesu vyjádřeném v první propozici verbem v *passé composé* *user*, pomocí prepozice *sans* je negován očekávaný výsledek (do češtiny převedeno pomocí dvou préterit, z nichž je jedno negováno).

3.1.1.3 Překlad pomoci věty v poměru odporovacím

Il ne concevait la goinfreterie que pour les hommes, chez qui elle prend tout son sens *sans* leur *enlever* leur dignité naturelle. (Vian, 2010, s. 59)

Žravost chápal pouze u mužů, u nichž dostává pravý smysl, a přitom jim *neubírá* na přirozené důstojnosti. (Vian, 2011, s. 42)

Pokud bychom chtěli využít překladu pomoci dvou paratakticky spojených vět, je možné užít i poměru odporovacího, jenž je v protikladu k větě předchozí a koriguje očekávaný výsledek či záměr.

Ve francouzštině bychom pravděpodobně označili *sans enlever* za polovětnou konstrukci s funkcí „complément circonstanciel“ způsobu, v českém překladu se jedná o vedlejší větu přívlastkovou (v poměru odporovacím k předchozí přívlastkové vedlejší větě). Důležitým rysem je zachování negace, která je ve francouzském originále vyjádřená prepozicí *sans*. V češtině je pak tento rys negace vyjádřen odporovacím poměrem a větnou negací.

3.1.1.4 Překlad pomoci vedlejší věty příslovečné

Le cuisinier les nourrissait très bien *sans* les *laisser grossir* trop. (Vian, 2010, s. 8)

Kuchař je velmi dobře živil, ale tak, aby příliš *netloustly*. (Vian, 2011, s. 10)

Jak již bylo zmíněno v předchozích kapitolách, prepozice *sans* vyjadřuje negaci příslovečného určení – v češtině bychom nejspíše označili za průvodní okolnosti. Nabízí se tedy možnost převedení polovětné konstrukce na vedlejší větu příslovečnou. Horečka zvolil vedlejší větu příslovečnou měrovou, ve francouzštině má konstrukce stejnou funkci.

Dle Šabršuly (1964, s. 141) spojení verba v infinitivu *laisser* s infinitivem *grossir* (ztloustnout) můžeme zařadit mezi nepravá faktitiva, nevyjadřuje totiž aktivní příčinu, ale pasivitu subjektu, kterou lze přeložit jako „způsobit, aby se něco stalo“. Negace v originále vytvořená prepozicí *sans* se v českém překladu promítá do struktury verba díky záporce *ne*.

Negativní význam francouzské polovětné konstrukce tak zůstává zachován i do češtiny, stejně jako faktitivnost plynoucí ze spojení dvou infinitivů.

3.1.1.5 Překlad pomoci předložkového genitivu

Colin possédait une fortune suffisante pour vivre convenablement *sans travailler* pour les autres. (Vian, 2010, s. 7)

Colin vlastnil tak velké jmění, že si mohl hezky žít *bez práce* pro jiné. (Vian, 2011, s. 10)

Le garçon les suivit *sans* trop *se presser*. (Vian, 2010, s. 135)

Mladík šel za nimi *bez* velkého *spěchu*. (Vian, 2011, s. 87)

V těchto příkladech nedošlo rozvinutí polovětné konstrukce do vedlejší, či hlavní věty, ale bylo využito jmenného charakteru infinitivu (ten můžeme ve francouzštině označit za nominální tvar verba, dle Šabršuly (1964, s. 5) se svou funkcí blíží substantivům). Překladatel tedy nahradil verbum substantivem majícím s verbem v originále společný radix a významový základ, užil substantiv vytvořených ze sloves. V první příkladové větě nalezneme verbum *travailler*, což znamená *pracovat* (v překladu změněno na *práce*), v druhé větě *se presser* *spěchat* (v překladu nahrazeno substantivem *spěch*).

Podstatné jméno je ve všech podobných případech uvozeno prepozicí *bez*, kterou lze označit za přímý překladový ekvivalent francouzského *sans*, lexikálně neguje průvodní okolnosti děje, nástroj, prostředek, trvání nebo účast na ději. V češtině po prepozici *bez* může následovat pouze genitivní doplnění, proto je užito substantiva ve 2. pádě.

Sekundární predikace sice české verzi vymizela, zůstala však zachována dějovost a negativní sémantický příznak prepozice. Nahrazení infinitivu substantivem můžeme považovat za adekvátní, vystihující originál.

3.1.1.6 Překlad příslovcem ve funkci příslovečného určení způsobu

Celui-ci pénètre *sans* *rencontrer de résistance*, et l'aiguille atteint « à point » à ce moment. (Vian, 2010, s. 8)

Ten *měkce* zajel do masa a v té chvíli se ručička zastavila na „ted“. (Vian, 2011, s. 10)

– Je vais essayer *sans* *regarder*. (Vian, 2010, s. 87)

„Ano, přesně tak,“ přisvědčil Chick. „Zkusím to *naslepo*.“ (Vian, 2011, s. 58)

Ač to na první pohled nemusí být zřejmé, jedná se o obrácený postup překladu oproti nahrazení *sans* + infinitiv konstrukcí *bez* + *substantivum*. Oba způsoby překladu nemodifikují začleněnou predikaci v další větu, ale pouze ji nahrazují adekvátním výrazem.

Horečka se snažil zachovat sémantiku prepozice *sans* a následujícího verba. Rozdílnost metody tkví v užití antonymního výrazu vzhledem k lexikálnímu významu verba užitého v originále.

Sans rencontrer de résistance („complément circonstanciel“ způsobu) bychom dle předchozího způsobu převedení do češtiny doslova přeložili jako *bez setkání se s odporem* (čili bez odporu), *sans regarder* jako *bez dívání*. Pokud bychom chtěli změnit záporný příznak vyjádřený prepozicí *bez* na kladný, je nutné nahradit substantivum adverbem. *Odpor* je v tomto případě nahrazen antonymním

adverbiem *měkce*, *dívání* pak *naslepo* ve funkci příslovečného určení způsobu, což odpovídá francouzskému originálu. Způsob překladu pomocí předložkového genitivu *bez odporu* a *bez dívání* by byl samozřejmě možný.

4 Závěr ke konstrukci *sans* + infinitiv

Tento článek se zaměřuje na možnosti překladu francouzských konstrukcí *sans* + infinitiv, jež se hojně vyskytují ve všech francouzských textech.

Čeština a francouzština patří k typologicky různým jazykům, stejná skutečnost se vytváří jinými prostředky s odlišnými funkcemi. Žádné jazyky totiž nejsou ideálně izomorfní, což musí při své práci překladatel zohlednit. Dle funkční stylové ekvivalence, o níž jsme se v rovině translátologické opírali, by překladatel měl využít všech možností cílového jazyka a najít ekvivalent odpovídající významu ve výchozím jazyce. Význam by měl zůstat nezměněn, funkční prostředky se mohou lišit.

V případě konstrukce *sans* + infinitiv neexistuje v češtině vztah $A = A'$, ale vztah $B = 0$, čeština nedisponuje konstrukcemi předložek a infinitivu. Pak záleží na překladateli, jak bude tuto neexistující vazbu překladu kompenzovat. Jako příkladový text jsme pro tuto práci vybrali román Borise Viana *Pěna dní*. Román byl přeložen pouze jednou Svatoplukem Horečkou, z jehož překladu vycházíme, proto nemáme možnost komparace více překladů.

Jak vyplývá z uvedených příkladů překladu, pro převedení konstrukce *sans* + infinitiv do češtiny je zásadní obsah prepozice *sans*, která uvádí především „complément circonstanciel“. Prepozice *sans* má ve francouzštině velmi konkrétní význam, přeložili bychom ji jako *bez*, jež neguje právě „complément circonstanciel“ vyjadřující průvodní okolnosti děje. Tento sémantický příznak prepozice se stává zásadním.

Pokud se zaměříme na uvedených 6 příkladů, všechny kromě překladu pomocí příslovce způsobu, obsahují zápor, a to buď nesený zápornkou *ne-* přidanou k verbu, nebo jiným prostředkem. Tím může být konjunkce *aniž*, jež má sama o sobě záporný obsah, není tedy nutné negovat verbum. Jako další můžeme uvést přímý překladový ekvivalent *sans* – českou prepozici *bez*, po níž však nahrazuje infinitiv jako nominální tvar verba substantivum, jehož význam se shoduje s infinitivem v originále. Při překladu příslovcem způsobu se jako u jediného typu nevyskytuje zápor, jelikož Horečka přistoupil ke kompenzaci polovětné struktury antonymním výrazem vzhledem k významu verba v originále. I když se jedná o výraz antonymní, ve větě nabývá pozitivní hodnoty, přesto však významově odpovídá francouzskému textu.

Na závěr je nutno dodat, že všechny uvedené české překlady francouzského textu významově odpovídají, nenalezneme žádnou zásadní odchylku, i když

musel Svatopluk Horečka přeložit vazbu v češtině neexistující a kompenzovat ji jinými jazykovými prostředky.

Literatura

- de BEAUMARCHAIS, Jean-Pierre – COUTY, Daniel – REY, Alain (2001). *Dictionnaire des écrivains de langue française* (M–Z). Paříž: Larousse.
- BOGGIO, Philippe (2004). *Boris Vian*. Praha, Litomyšl: Paseka.
- ČERMÁK, František a kol. (2004). *Vladimír Skalička: souborné dílo. I. díl* (1931–1950). Praha: Karolinum.
- ČERMÁK, František a kol. (2004). *Vladimír Skalička: souborné dílo. II. díl* (1951–1963). Praha: Karolinum.
- ČERMÁK, František a kol. (2006). *Vladimír Skalička: souborné dílo. III. díl* (1964–1994). Praha: Karolinum.
- FRYČER, Jaroslav a kol. (2002). *Slovník francouzsky píšících autorů*. Praha: Libri.
- GREPL, Miroslav a kol. (2012). *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: Lidové noviny.
- GREPL, Miroslav – KARLÍK, Petr (1998). *Skladba češtiny*. Olomouc : Votobia.
- GREVISSE, Maurice – GOOSSE, André (2011). *Le bon usage*. Brusel: De Boeck.
- HAUSENBLAS, Karel (1971). *Výstavba jazykových projevů a styl*. Praha: Univerzita Karlova.
- HENDRICH, Josef – RADINA, Otomar – TLÁSKAL, Jaromír (2001). *Francouzská mluvnice*. Plzeň: Fraus.
- CHEVALIER, Jean-Claude a kol (1964). *Grammaire Larousse du français contemporain*. Paříž: Larousse.
- KNITTLOVÁ, Dagmar (2003). *K teorii i praxi překladu*. Olomouc: Universita Palackého.
- LAGARDE, André – MICHARD, Laurent (2004). *XXe siècle*. Paříž: Bordas.
- LEVÝ, Jiří (1963). *Umění překladu*. Praha: Československý spisovatel.
- MARCAC, Fabrice (2006). *Les constructions infinitives régies par un verbe de perception* [online]. Cit. 2012-01-09. <http://scd-theses.u-strasbg.fr/532/01/marsac_new.pdf.> Doktorská práce. Université Marc Bloch, Strasbourg 2 U.F.R. des Lettres>.
- MOUNIN, Georges. *Les problèmes théoriques de la traduction*. Paříž: Galimard.
- Mluvnice češtiny 1*. Praha 1986: Academia.
- Mluvnice češtiny 2*. Praha 1986: Academia.
- Mluvnice češtiny 3*. Praha 1987: Academia.
- Obec překladatelů* [online]. Cit. 2012-01-09. <http://www.obecprekladatelů.cz/_ftp/DU-P/H/HoreckaSvatopluk.htm>.

- PRIESOLOVÁ, Janka (2006). Syntakticko-stylistické problémy odborné francouzštiny v konfrontaci s češtinou. In: *Acta Oeconomica Pragensia*, roč. 14, č. 4, 2006 [online]. Cit. 2012-01-09. <<http://www.vse.cz/polek/download.php?jnl=aop&pdf=119.pdf>>.
- RIEGEL, Martin – PELLAT, Jean-Christophe – RIOUL, René (2004). *Grammaire méthodique du français*. Paříž: Quadrige.
- ROBERT, Paul a kol (1996). *Le Petit Robert, Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française*. Paříž: Le Robert.
- SGALL, Petr (1993). Typy jazyků a jejich základní vlastnosti. *Slovo a slovesnost*, 54, s. 271–277.
- ŠABRŠULA, Jan (1963).: *Kapitoly z rozboru moderní francouzštiny I. Francouzské sloveso*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- ŠABRŠULA, Jan (1964). *Kapitoly z rozboru moderní francouzštiny II. Nefinitní tvary slovesné*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- ŠABRŠULA, Jan (1966). *Kapitoly z rozboru moderní francouzštiny III. Z konfrontační a překladatelské problematiky mezi současnou francouzštinou a češtinou*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- ŠABRŠULA, Jan (2000). *Teorie a praxe překladu*. Ostrava: Ostravská univerzita.
- ŠRÁMEK, Jiří (1997). *Dějiny francouzské literatury v kostce*. Olomouc: Votobia.
- TARABA, Ján (2011). *Francúzska gramatika*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- VIAN, Boris (2010). *L'écume de jours* [online]. Cit. 2012-01-09. <http://www.ebooksgratuits.com/pdf/vian_ecume_des_jours.pdf>.
- VIAN, Boris (2011). *Pěna dní*. Praha: Argo.
- VILIKOVSKÝ, Ján (2002). *Překlad jako tvorba*. Praha: Ivo Železný.
- VOJTEK, Daniel (2010). Pena dní. K slovenskému prekladu francúzskeho kultového románu Borisa Viana. In: 5. *študentská vedecká konferencia* [online]. Cit. 2012-01-09. <http://www.pulib.sk/elpub2/FF/Chovanec1/pdf_doc/90.pdf>.

The translation of the French grammatical structure preposition ‘sans + infinitive’ within the novel by Boris Vian *Foam of the Days*

The article deals with a translation of the French grammatical structure preposition ‘sans + infinitive’ within the novel by Boris Vian *Foam of the Days*. The report provides basic information about the French language in terms of its typology, verbs, infinitive and semi-clause structures, the preposition “sans” in the structure ‘preposition + infinitive’. Using the examples from *Foam of the Days* documents how these structures can be compensated.

Mgr. Lucie Bergerová
Katedra bohemistiky
Filozofická fakulta
Křížkovského 10
77180 Olomouc
luc.bergerova@gmail.com